Сәнубәр ***МУСТАФАЈЕВА***
баш мүәллим

ПАТЕНТ СӘНӘДЛӘРИНИН ТӘСВИРИ

Мүасир елми-техники тәрәгги дөврүндә, Азәрбајҹан Республикасынын там мүстәгиллијә говушмасы дөврүндә китабханаларын информасија функсијасы даһа бөјүк әһәмијјәт кәсб едир. "Китабхана - елм, информасија, мәдәнијјәт, тәһсил вә тәрбијә мүәссисә кими чап әсәрләрини вә дикәр информасија дашыјыҹыларыны топлајыб мүһафизә едән, онларын системли иҹтимаи истифадәсини тәшкил едир, ҹәмијјәтин интеллектуал вә мә'нәви потенсиалынын инкишафына хидмәт көстәрән сосиал институт"дур. (1). Китабханаларда топланмыш сәнәдләр ичәрисиндә норматив техники вә техники сәнәдләр хүсуси јер тутур ки, бу сәнәдләрин мүәјјән һиссәсини потент сәнәдләри тәшкил едир. Азәрбајҹан Республикасы Елми-Техники Китабханасы фондунда топланмыш 19.767.065 нүсхә әдәбијјатын 17.283.074 нүсхәсини патент сәнәдләри тәшкил едир. (2). Ихтиралар артдыгҹа патент сәнәдләринин дә сајы артыр вә бунунла бағлы олараг һәмин сәнәдләрин китабханаларда сахланмасы, каталоглашдырылмасы вә истифадәси илә әлагәдар мүәјјән проблемләр гаршыда дурур. Бу проблемләрдән ән әсасыны патент сәнәдләринин тәсвири тәшкил едир.

"Патент - ихтира, фајдалы модел вә ја сәнаје нүмунәси үчүн мүвафиг иҹра һакимијјәти органы тәрәфиндән верилән мүһафизә сәнәди"дир. (3).

"Патент" сзүнүн латын дилиндә мә'насы "нәшф" демәкдир. Лакин сонрадан бу сөз мә'насыны дәјишәрәк мүһафизә формасыны әвәз етмиш вә һәр һансы бир материалын һазырланмасына һүгуг верир. Патент ихтира үзәриндә һәхсин мүстәсна һүгугуну тәсдиг едән сәнәддир. Азәрбајҹан Республикасынын патент һаггында ганунунда дејилир: "Ихтираны, фајдалы модели вә сәнаје нүмунәсини јарадычы әмәји илә јарадан шәхс мүәллиф сајылыр. Сәнаје мүлкијјәти објектинин јарадылмасында бир нечә физики шәхс иштирак етдикдә онларын һамысы мүәллиф сајылыр. Мүәллифләрә мәхсус олан һүгуглардан истифадә гајдасы онлар арасында мүгавилә илә тәнзимләнир" (3).

Патент сәнәди ихтира саһибинә там һүгуг верир ки, ондан истәдији кими истифадә етсин. Бу о демәкдир ки, патент саһиби ихтираны сата биләр вә ја истифадәјә (лисензија) верә биләр. Лисензија патент саһиби илә ихтиранын истифадә һүгугуну алан суб-

јект (лисензиант) арасында мүгавилә формасында олан сәнәддир. Бклә мүгавилә лисензија мүгавиләси адланыр. Патент саһибичинин ичазәси олмадан онун ихтирасындан һеч кәс истифадә едә билмәз. Патенти гүввәдә сахламаг үчүн патент саһиби һәр ил мүәјјән гәдәр рүсум (пул) өдәјир.

Патент сәнәдләри ихтиралара, фајдалы моделләрә, сәнаје нүмунәләринә, әмтәә нишанларына рәсми мүһафизә сәнәди кими нәшр олунараг техники, игтисади вә һүгуги характерли мә'луматлары өзүндә әкс етдирирләр. Һүгуги мүһафизә сәнәдләринин әсас нөвләри потент, фајдалы модел, сәнаје нүмунәси, әмтәә нишаны вә ихтирадыр.

Ихтира - сәнајенин вә тәсәррүфатын дикәр фәалијјәт саһәләриндә конкрет проблемин практик һәллинә имкан верән, патент габилијјәти шәртләрини өдәјән јени һәлл.

Фајдалы модел - истеһсал васитәләринин вә истеһлак әшјаларынын, јахуд онларын тәркиб һиссәсинин конструктив һәлли.

Сәнаје нүмунәси - мә'луматын јени заһири көркәмини мүәјјән едән бәдии вә ја бәдии - конструктив һәлл. (3).

Әмтәә нишаны - мүәјјән сәнаје вә истеһлак малларыны бир-бириндән фәргләндирән ишарәләр, сөзләр вә рәсмләр, јахуд онларын әлагәси нәтичәсиндә јарадылан рәмзләрдир. Мүхтәлиф мәһсулларын вә ејни адлы мүәјјән мәһсулун әлагәдар әмтәә нишаны олур.

Ихтиралара патент верилир. Мүхтәлиф нөв тәкмилләшдирилмиш ихтиралара әсас горујучу сәнәдләрдән башга әлавә горујучу сәнәдләр дә верилир. Патент сәнәдләринин әсас нөвләри ашағыдакылардыр: ихтиралар үчүн патент, фајдалы модел, сәнаје нүмунәси, әмтәә нишаны үчүн патент идарәләринин рәсми нәшрләриндә дәрч едилмиш нүмунәләр. Патент сәнәдләри ајрыча вәрәгләрдә, мәчмуәдә, һәмчинин рәсми патент бүллетенләриндә реферат формасында чап едилир. Патент сәнәдләринин нөвләри әлагәдар ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән мүәјјән едилир.

Азәрбајчанда патент сәнәдләри Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Елм вә Техника Комитәси Патент-Лисензија Идарәсинин "Сәнаје мүлкијјәти" адлы рәсми бүллетениндә реферат формасында чап едилир.

Ихтираларын тәсвири библиографик һиссәдән, ихтиранын мәтниндән, чертјождан, шәкил вә схемләрдән ибарәтдир. Библиографик һиссә библиографик үнсүрләрдән вә бир гајда олараг онлара мәхсус олан кодлардан (ИИИД - цифровые коды для идентификациии данных), јә'ни сәнәдләри бир-бириндән фәргләндирмәк үчүн тәтбиг едилән кодлардан ибарәтдир. Бу кодлар Интеллектуал Мүлкијјәт үзрә Үмумдүнја Тәшкилаты (ВОИС) стандартынын (Стандарты Всемирной Организации Интеллектуальной Собственности. ВОИС. - М., 1985. - С. 86-87) "Патент сәнәдләринә дахил едилән библиографик мә'луматлар" бөлмәсиндә мүәјјәнләшдирилмишдир.

Патентә даир иддиа сәнәдини тәсдиг едән дөвләтин, еләчә дә сәнәди нәшр едән дөвләтин адыны билдирмәк мәгсәдилә ики һәрфдән ибарәт олан әлифба кодларындан истифадә олунур.

Патент сәнәдләри Бејнәлхалг Ихтира Тәснифатына (МКИ - Международная классификация изобретании), Милли Ихтира Тәснифат системләринә әсасән (НКИ - Национальная система классификации ихобретании) вә Универсал Онлуг Тәснифата әсасән тәснифләшдирирләр. Патент сәнәдләринин тәсвири ГОСТ 7.1-84 "Библиографические описание документа: Общие требования и правила составления" адлы дөвләт стандартына әсасланыр.

Библиографик тәсвирин објектини ајрыча нәшр олунмуш вә јахуд бүллетендә, мәчмуәдә сәнәдин тәркиб һиссәси кими нәшр едилән патент сәнәди тәшкил едир. Патент сәнәдинин тәсвиринин саһә вә үнсүрләри ашағыдакылардан ибарәтдир:

Тәсвирин башлығы

Сәрләвһә вә мәс'ул шәхсләр һаггында мә'лумат саһәси

Әсас сәрләвһә

Сәрләвһәјә даир мә'луматлар

Мәс'ул шәхсләр һаггында мә'луматлар

/Ихтирачылар һаггында мә'луматлар)

;Сифаришчиләр һаггында мә'луматлар

;Патент саһибләри һаггында мә'луматлар (фәрди һәхсләр вә идарәләр)

Хүсуси (спесифик) мә'луматлар саһәси

Сифаришин дөвләт гејдијјаты нөмрәси

;Сифаришин верилмә тарихи

;Патент сәнәди һаггында мә'луматын дәрч олундуғу рәсми нәшрин тарихи

;Илкинлик һаггында мә'лумат

Милли Ихтира Тәснифатынын индекси

Мигдар характеристикасы саһәси

һәчм

;Иллүстрасијалар

Гејд саһәси (4).

Патент сәнәдләринин тәсвириндә мүхтәлиф дөвләтләрин адларыны гејд етмәк мәгсәдилә рәсми әлифба кодларындан истифадә олунур. Мәсәлән: Иран -IR, Түркијә - TR вә с. һәр коддан сонра исә библиографик мә'луматлары бир-бириндән фәргләндирмәк мәгсәдилә һәр бир үнсүрүн рәгәм коду орта мө'тәризә ичәрисиндә көстәрилир. Мәсәлән: (11) - сәнәдин нөмрәси, (21) - Сифаришин дөвләт гејдијјат нөмрәси, (51) - Бејнәлхалг ихтира тәснифаты, (53) - Универсал онлуг тәснифат вә с. Белә олдугда тәсвирдә "Сифаришчи", "Чап едил". вә с.кими көмәкчи сөзләр јазылмыр

Мәсәлән:

Пат. 960039 (11) . RU 1758214 A 1 (60), E 21 B 43/02 (513).

Темпонаж мәһлулу (54)

Бурадакы рәгәмләр ашағыдакылары билдирир: (11) - сәнәдин ишарәси, RU - "ВОИС" - стандартынын коду, (60) - кечмиш ССРИ -нин мүһафизә сәнәдләринин нөвү вә нөмрәси, (513) - Бејнәлхалг патент тәснифатынын үчүнчү нәшри, (54) - ихтиранын ады.

Патент сәнәдләринә тәсвирин башлығы вә јахуд патентин сәрлөвһәси үзрә библиографиг тәсвир тәртиб едилир. Тәсвирин башлығы үзрә библиографик тәсвир бир гајда олараг китабхана каталогларында тәтбиг олунур. Информасија нәшрләриндә вә дикәр нөв нәшрләрдә библиографик тәсвирин башлығы тәтбиг едилмәјә биләр.

Библиографик тәсвирин башлығында ашағыдакылар верилир:

1. Сәнәдин нөвү. Бунлар ашағыдакы тәркибдә көстәрилир: мүһафизә сәнәдин нөвүнүн там вә ихтисар едилмиш ады (Пат., Әлавә пат., Сифариш вә с.); мүһафизә сәнәдинин нөмрәси; мүһафизә сәнәдини тәтбиг едән өлкәнин вә бејнәлхалг тәшкилатын ады.

2. Бејнәлхалг Ихтира Тәснифатынын - БИТ (МКИ - индекс межлународной классификации) вә јахуд Милли Ихтира Тәснифатынын - МИТ (НКИ - индекс Национальной классификации) индексләри. Мәсәлән:

Пат. 970002., БИТ 4 E 21 B 33/138

Пат. 3855263 АБШ, МИТ 260/465 A

3. Тәсвирин башлығы үчүн библиографик мә'луматларын әсас мәнбәјини бүтүнлүкдә сәнәдин өзү тәшкил едир.Сәнәдин ишарәсинин вә ихтира тәснифатынын индексинин тәсвирин башлығында верилмәси мәчбуридир. Библиографик тәсвирдә тәсвирин башлығы верилмәдикдә сәнәдин ишарәси вә индекси сәрлөвһәјә даир мә'луматларда көстәрилир.

Сәрлөвһә вә мәс'ул шәхсләр һагтында мә'лумат саһәсиндә сәнәдин ишарәси вә индекси сәрлөвһәјә даир мә'луматларда көстәрилир.

Сәрлөвһә вә мәс'ул шәхсләр һагтында мә'лумат саһәсиндә сәнәдин нәшриндә иштирак едән фәрди шәхсләр, идарә вә тәшкилатлар һагтында мә'лумат верилир.

Әсас сәрлөвһә кими хүсуси шрифтләрлә јығылмыш патент сәнәдинин ады көстәрилир. Әсас сәрлөвһә библиографик тәсвирин гајдаларына әсасән тәсвирдә сәнәддә верилдији кими көстәрилир. Мәсәлән:

Ејни вахтда сүхурларын бәркидилмәси вә лај сулары ахынынын тәчрид үсулу

Нефтин сусузлашдырылмасы үсулу

Сәрлөвһәјә даир мә'луматда сәнәдин мүһафизә формасыны

ифадә едән сөз вә ја символ (әкәр тәсвирин башлығында көстәрилмәјибсә), өлкәнин ады, Бејнәлхалг вә јахуд Милли ихтира тәснифатынын индекси көстәрилир.

Сәрлөвһәјә даир мә'луматлар әсас сәрлөвһәләрдән сонра јазылараг ондан гоша нөгтә ишарәси илә ајрылыр. Гоша нөгтә ишарәси тәснифат индексинин әввәлиндә дә тәкрар олунур. Мәсәлән:

Суалты нефт кәмәринин зәдәләндији һалда нефт ахмасынын гаршысыны алмаг үчүн гурғу: Пат. 970004: БИТ 4 F 16 Z 1/20

Мәсул шәхсләр һагтында мә'луматда иддиачылар вә патент саһибләри һагтында мә'лумат верилир. Бурада ашағыдакы үнсүрләр әкс етдирилир.

1) ихтиранын (ихтирачынын) мүәллифинин ады

2) патент саһибинин вә ја саһибләринин адлары

Мә'луматлар сәнәддә көстәрилдији гајдада библиографик тәсвирдә әкс етдирилир. Лазым кәлдикчә мүәллифләрин фамилијасы вә тәшкилатларын адларындан сонра орта мө'тәризә ичәрисиндә өлкәнин ады да көстәрилә биләр. Мәсәлән:

(Ф.А.Әлизадә, М.Ф. Әлизадә; "Дәнизнефтгазлајиһә" Дөвл. елми-тәдгигат инс-ту (Азәрб. Респ.)

(А.И.Һәсәнов; Алкан елми-техноложи мәһлуд мәс'улијјәтли чәмијјәти (Азәрб. Респ.)

(Мариус А.; Американын Сианамид Компани (АБШ)

Иддиачынын (иддиачыларын) вә патент саһибләринин адындан сонра орта мө'тәризә ичәрисиндә онларын ролуну дәгигләшдирән мә'луматлар да верилә биләр. Мәсәлән:

(А.М.Чәфәров (иддиачы); "Дәнизнефтгазлајиһә" Дөвл. елми-тәдгигат инс-ту (патент саһиби)

Хүсуси (спесифик) мә'луматлар саһәсиндә сифаришин дөвләт гејдијјат нөмрәси вә тарихи, сәнәдин нәшри вә биринчилик һагтында мә'лумат, Милли тәснифат индекси верилир. Бу саһәнин библиографик мә'луматлары үчүн әсас мәнбә сәнәдин өзү һесаб едилир. Сифаришин гејдијјат нөмрәси библиографик тәсвирдә сәнәддә верилдији кими көстәрилир.

Мәсәлән:

N 94/001316

N 96/111033

Сифаришин верилмәсинин гејдијјатынын тарихи ашағыдакы форма үзрә верилир.

Сифариш ед. 20.05.86

Сифариш ед. 16.01.90

Сифаришин верилдији вә гејд олундуғу алагадар патент идарәсинин ады библиографик тәсвирдә көстәрилмир.

Патент сәнәди һагтында мә'луматларын дәрч олундуғу рәсми нәшрләрин нәшр тарихи һагтында мә'луматлар ашағыдакы гајда-

да көстәрилир:

22.05.97 дәрч ед.

11.04.97 дәрч ед., Бүл: N10.

Илкинлик һаггында мә'луматларда сифаришин верилмәси тарихи, илкин сифаришин нөмрәси вә Парис конвенсијасына көрә биринчилик имтијазы олан өлкәнин ады орта мө'тәризә ичәрисиндә көстәрилир. Мәсәлән:

Илкинлик 25. 06.97, N 2925558 (Алм.)

Хүсуси мә'луматлар саһәсиндә Бејнәлхалг ихтира тәснифатынын вә бир сыра һалларда һәмчинин Милли ихтира тәснифатынын да индексләри көстәрилир. Мәсәлән:

БИТ 4 Е 21 В 43/22

МИТ 260/455 А

Мигдар характеристикасы саһәсиндә патент сәнәдинин сәһифәләринин мигдары, чертјожлар, схемләр вә с. һаггында мә'лумат верилир. Мәсәлән:

4 с.: черт.

70 с.: схем.

Гејд саһәсиндә үнсүрләр ашағыдакы гајдада көстәрилә биләр:

1) әсас горунма сәнәдиндән асылы олан патент сәнәди (асылы патент вә ја функсионал патент) һаггында мә'лумат;

970019 N-ли пат. әлавә

970016 N-ли пат. әлавә

2.) сәнәдин һүгуги статусунун дәјишмәси һаггында мә'лумат;

28.03.95 ләғв ед., Бүл. N 42

3) мәс'ул шәхсләр һаггында мә'лумат саһәсинә дахил олмајан фәрди шәхсләрин фамилијасы, идарә вә тәшкилатларын ады. Гејдләр "мәтндән әввәлки мә'луматларда һәмчинин" сөзләри илә башлајыр. Мәсәлән:

Мәтндән әввәлки мә'луматларда, һәмчинин: М.К.Бағыров Ш.Һ.Ширинов

Патент сәнәдләринин тәсвириндә библиографик мә'луматлара әлавә олараг Универсал онлуг Тәснифатын (УОТ) индексләри көстәрилир.

УОТ 653.I (088.8)

УОТ 654.I (088.8)

ӘДӘБИЈЈАТ

1. Китабхана иши һаггында Азәрбајчан Республикасынын гануну // Азәрбајчан. - 1999. - 14 март.

2. Республика Елми-Техники Китабханасынын һесабаты. - 1999. - С. 4.

3. Азәрбајчан Республикасынын Патент һаггында гануну // Сәнаје мүлкијјәти: 1997. - № 2. - С. 9.

4. Правила состовления библиографического описания: Ч.4. Нормативно-технические и технические декументы, неопубликованные документы. - М., 1989. - С. 98.

5. ГОСТ 7. 1-84. Библиографичексое описание документа: Обшие требования и правила составления: Изд. офиц. - М., 1984. - 68 с.

6. Библиографические описание специальных видов нормативно - технических документов и литературы. - М.: Книга, 1977. - 158 с.

7. Коды ИНИД и минимум библиографических данных необходимых для идентификации: Стандарты ВОИС. - М., 1985. - 120 с.

8. Морозов А.Н.Библиотеки и патентная документация (теория и практика). - М., 1986. - 270 с.

9. Патентоведение: Учебник. - 3-е изд. - М., 1984. - 300 с.

Санубар МУСТАФАЕВА

ОПИСАНИЕ ПАТЕНТНЫХ ДОКУМЕНТОВ

РАЗЮМЕ

Статья освешает вопросы библиографического описания патентных документов. В статье вкратце изложены роль и значение патентных документов в библиотеке, а также рассмотрены основные положения составления библиографического описания и представления областей и элементов библиографического описания патентных документов.